

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 7

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 70 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 4-iyulda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi

Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori

Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIU professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori

Xajiye Baxtiyor Dushaboyevich, i.f.d., TDIU professori

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori

Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori

Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., (PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., (PhD) TAQU katta o'qituvchisi

Djudi Smetana, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH

Krissi Lyuis, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH

Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya

Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, PhD, professor of TDIU

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Avtosanoat korxonalari marketing strategiyasini takomillashtirish yo'llari.....	16
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, Zayniddinova Umida Djalolovna	
Mamlakat raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda maxsus iqtisodiy zonalar omilidan foydalanish istiqbollari	26
Izbosarov Boburjon Baxriddinovich, Abdurasulov Ravshanbek Xotam o'g'li	
Mahalla institutini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning institutsional tahlili	32
Bahridinov Viqorjon Akbar o'g'li	
Mamlakatimizda pillachilik biznesini rivojlantirish orqali mahsulot ishlab chiqarish va uni qayta ishlash holatining tahlili	37
Turgunov Odilbek Maripovich	
Etnografik turizmni tashkil etishning xorij tajribasi.....	41
I. Axmedov	
Xizmatlar sohasining milliy iqtisodiyotdagi rolini tahlil qilishning zamonaviy yondashuvlari.....	46
Xusanov Murodjon Sunnatullayevich	
Iqtisodiy o'sish tushunchasi va uning rivojlanish tarixi	54
Maksudov Avazbek Ulug'bek o'g'li	
Ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni takomillashtirish asosida inson kapitalini rivojlantirish	59
Ubaydullaev G'ayrat Zuvaytovich	
O'zbekistonda aholi bandligini ta'minlashda oilaviy tadbirkorlikning o'rni	65
Baymanova Mavlyuda Djurayevna	
The Effect of Students' Financial Status on Academic Performance in Uzbekistan	70
Alimov Damirjon Odilovich	
Qoraqalpog'iston Respublikasida xizmat ko'rsatish sohasida tadbirkorlik faoliyatining o'rni.....	76
Jusupova Anjim Tansiqbaevna	
Insurance Mechanisms in Foreign Trade: Mitigating Risk and Facilitating Global Commerce	82
Sohibjamol Abirkulova	
Nodavlat umumiy o'rta ta'lim maktabning faoliyati samaradorligini aniqlashda innovatsion usullardan foydalanish.....	87
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna	
Qishloq xo'jaligi korxonalarida asosiy vositalar hisobi va auditi bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda foydalanish imkoniyatlari	92
Xojimurodov Zuxriddin Shukurullo o'g'li	
O'zbekiston Respublikasi budjetining shakllanishida egri soliqlarni undirishning fiskal samaradorligi	97
Abdulxayeva Shahnoza Muxammadiyevna	
Mamlakat sanoatining barqaror rivojlanishida energosamaradorlikning roli	104
J. J. Yaxshilikov	
Сравнительный анализ состояния сферы услуг в регионах Андижанской области	109
Мусабоев Рустам Алижонович	
Hududlarda aholi bandligini oshirish va kambag'allikni qisqartirishda ishlab chiqarish sanoatining o'rni (Qashqadaryo viloyati misolida).....	114
Hamdamov Shahzod Ilhom o'g'li, Baxronov Baxriddin Najmiddinovich	

Banklarning qimmatli qogʻozlar bozoridaǵi faoliyatini takomilashtirish yoʻllari.....	118
Ermatov Utkirbek Baxodirjonovich	
Развитие цифровой экономики в Узбекистане, ее плюсы и минусы	122
Раупова Мухлисахон Ибрахимжон кизи, Мамбетова Мадина Зоҳид кизи, Алижоновa Малика Алижон кизи, Хакимова Нигора Бахтиёрoвнa	
Investment Management is an Important Factor of Economic Development.....	127
Yuldasheva G. A., Ziyayev Dilshodjon	
Oʻzbekistonda moliyaviy texnologiyalar sanoatining rivojlanish istiqbollari.....	130
Rustamov Jasurbek Ravshanbek oʻgʻli	

QISHLOQ XO'JALIGI KORXONALARIDA ASOSIY VOSITALAR HISOBI VA AUDITI BO'YICHA XORIJIY TAJRIBALAR VA ULARDAN RESPUBLIKAMIZDA FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Xojimurodov Zuxriddin Shukurullo o'g'li

PhD, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

"Iqtisodiy va moliyaviy xavfsizlik" kafedrası tayanch doktoranti

Annotatsiya: Buguni kunda qishloq xo'jaligi korxonalarining faoliyatining asosiy maqsadi ijobiy moliyaviy natijaga erishish, ya'ni yuqori darajada foyda olish hamda ishlab chiqarilgan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini jahon bozorlariga chiqarish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Qishloq xo'jaligi korxonalarining jahon bozoriga chiqish, xorijiy hamkorlarning moliyaviy natijalari hisobi va auditi xususiyatlarini aniqlash, ularga moliyaviy hisobot va auditni xalqaro standartlarini qo'llanilishi tahlil qilingan. Globallashuv sharoitida moliyaviy natijalar hisobini xalqaro standartlar asosida tashkil qilishga qaratilgan ilmiy xulosa va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Qishloq xo'jaligi, asosiy vositalar hisobi, foyda, moliyaviy natijalari, audit, xalqaro standartlar, balans, rentabellik.

Abstract: Today, the main goal of agricultural enterprises is to achieve a positive financial result, that is obtaining a high level of profit and releasing agricultural products to world markets. The determination of the features of accounting and auditing of the financial results of foreign partners of agricultural enterprises entering the world market, and the application of international financial reporting and auditing standards to them are analyzed. In the context of globalization, scientific conclusions and recommendations have been developed aimed at organizing the accounting of financial results based on international standards.

Key words: Agriculture, fixed asset accounting, profit, financial results, audit, international standards, balance sheet, profitability.

Аннотация: Сегодня основной целью деятельности сельскохозяйственных предприятий является достижение положительного финансового результата, то есть получение высокого уровня прибыли и выпуск произведенной сельскохозяйственной продукции на мировые рынки. Проанализировано определение особенностей учета и аудита финансовых результатов иностранных партнеров сельскохозяйственных предприятий, выходящих на мировой рынок, применения к ним международных стандартов финансовой отчетности и аудита. В условиях глобализации разработаны научные выводы и рекомендации, направленные на организацию учета финансовых результатов на основе международных стандартов.

Ключевые слова: Сельское хозяйство, учет основных средств, прибыль, финансовые результаты, аудит, международные стандарты, баланс, рентабельность.

KIRISH

Jahon amaliyotida asosiy vositalarni muntazam ravishda modernizatsiya qilish, uning samaradorligini oshirish uchun doimiy ravishda qo'llab quvatlashdan biri moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlar asosida yuritish va ulardan foydalanishdir. Shu bilan birgalikda, xalqaro bozorga chiqish xorijiy hamkorlarning moliyaviy natijalari hisobi va audit xususiyatlarini aniqlash, ulardan moliyaviy hisobot va auditning xalqaro standartlari asosida tashkil etishga qaratilmoqda. Darhaqiqat jahoning ko'pgina davlatlari fon birjalarida aksiyalari joylashtirilgan kompaniyalardan moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlar asosida tuzish talab etiladi. Mam-

lakatimiz iqtisodiyotining turli soha va tarmoqlarda faoliyat yurituvchi xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy natijalar hisobi va auditini xalqaro standartlar asosida tashkil qilish zarurati hozirgi globallashuv jarayonida mazkur muammoning dolzarbligini yanada oshirmoqda.

Jahon mamlakatlarida iqtisodiyotning globallashuvi sharoitida moliyaviy natijalar hisobini xalqaro standartlar asosida tashkil qilishga qaratilgan ko'pgina ilmiy tatqiqotlar olib borilmoqda. Ana shu tadqiqotlarda daromad va xarajatlarni tan olish, turli balans nazariyalarida moliyaviy natijalarni shakllantirish, buxgalteriya hisobida moliyaviy natijalarni turli konsepsiyalar bo'yicha aks ettirish, moliyaviy natijalar bo'yicha buxgalteriya hisobi axborot ta'minotini takomillashtirish, moliyaviy natijalar auditda tahliliy amallarni qo'llash, rentabellik ko'rsatkichlarni tahlil qilish masalalari o'z yechimini topgan.

E'trof etish joizki, tadqiqolar yo'nalishida ayni paytda daromad va xarajatlarni tasniflash, yalpi daromad to'g'risida hisobot ko'rsatkichlarini shakllantirish, moliyaviy natijalar yuzasidan hisob axborotlarining ishonchililigini oshirish, rentabellik ko'rsatkichlarni aniqlash, moliyaviy natijalar auditi sifatini oshirishni takomillashtirishga erishilgan. Ammo, qishloq xo'jaligi korxonalarida moliyaviy natijalar hisobi va auditni xalqaro standartlar talablari darajasida tashkil qilish bilan bog'liq muhim masalalar hozirgacha o'zining ijobiy yechimini topmagan. Moliyaviy hisobotlarning sifati va ularning auditorlik tekshuruvlaridan o'tkazilishi xalqaro standartlar talablariga mos kelmaydi. Bu esa, qishloq xo'jaligi korxonalarida asosiy vositalar hisobi va audit bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda foydalanishda keng imkoniyatlardan foydalanish talab etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI

Rivojlangan mamlakatlarda asosiy vositalarni muntazam ravishda modernizatsiya qilish, uning samaradorligini oshirish uchun doimiy ravishda qo'llab quvatlashdan biri moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlar asosida yuritish va ulardan foydalanishdir. Shu bilan birga, xalqaro bozorga chiqish xorijiy hamkorlarning moliyaviy natijalari hisobi va audit xususiyatlarini aniqlash, qishloq xo'jaligi korxonalardan moliyaviy hisobot va auditning xalqaro standartlari asosida tashkil etishga qaratilmoqda.

Dalbatimiz rahbari tomonidan mamlakatimiz iqtisodiyotini yangi bosqichga olib chiqish uchun eksportni yiliga kamida 30 foizga oshirib borish zarurligini hamda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga hududlarda oziq-ovqat sanoatini rivojlantirish dasturini qabul qilish vazifasi belgilab berilgan. Jumladan, talab yuqori bo'lgan 25 turdagi oziq-ovqat mahsulotini yurtimizda ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish, qishloq xo'jaligi korxonalari, oziq-ovqat korxonalarida xalqaro standartlarni joriy etish bo'yicha topshiriqlar berilgan¹.

Moliyaviy natijalar hisobi va audit ta'komillashtirish bo'yicha xorijiy tajribalar bilan bog'liq ilmiy izlanishlar jahoning yetakchi ilmiy markazlari va universitetlarda, jumladan, International Accounting Standards Board (IASB), Pricewaterhouse Coopers, KPNG, University of South Florida (AQSH), Kyushu University (Yaponiya), M.V.Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti hamda o'zimizning milliy institutlarimiz ham bu boradagi izlanishlarni olib bormoqda, ya'ni Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Samarqand iqtisodiyot va servis instituti tomonidan olib borilmoqda.

Moliyaviy natijalar hisobi va audit ta'komillashtirish bo'yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar bo'yicha qator ilmiy natijalar olingan. Jumladan, moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (IFRS) asosida yalpi daromad to'g'risida hisobotni tuzish va taqdim qilish qoidalari ishlab chiqilgan International Accounting Standards Board (IASB), MHXS talablariga muvofiq daromadlarni tan olish metodologiyasi tavsiya etilgan (Pricewaterhouse Coopers, Deloitte & Touche), dialektik yondoshuv asosida foydaning shakllanishi genezisi tadqiq etilgan (Kyushu University).

Jahonda moliyaviy natijalar hisobi va audit ta'komillashtirish bo'yicha xorijiy tajribalar bilan bog'liq asoslarni takomillashtirish bo'yicha quydagi ustuvor yo'nalishlarda tadqiqotlar olib borilmoqda. Jumladan, moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida yalpi daromad to'g'risida hisobotni transformatsiya qilish jarayonlarini takomillashtirish, moliyaviy hisobotlarni raqamli formatda taqdim etishni takomillashtirish, moliyaviy natijalar audit sifati va axborotlar shaffofligini oshirishning metodologik masalalar bo'yicha keng ustuvor vazifalar bo'yicha ishlar amalga oshirilmoqda.²

A.N.Magomedov tomonidan rivojlangan mamlakatlarning tajribalari o'rganilgan bo'lib, Yaponiyada guruch, bug'doy, go'sht va sut mahsulotlari iste'mol narxining 20 foizini davlat tartibga solib turadi. Fransiyada ham narxning 20 foizi davlat tomonidan tartibga solinadi. AQSHda esa tartibga solishning bilvosita tizimi qo'llanadi³. D.R.Raxmonov va I.M.G'aniyevlar tomonidan O'zbekistonda davlat g'alla zaxiralarini shakllantirish va taqsimot tartibini o'zgartirish masalalari o'rganilgan⁴.

1 <https://president.uz/uz/lists/view/6975>

2 <https://ifrs.org>; <https://aicpa.org>; <https://pws.com>; <https://home.kpmg/xx>; <https://tsue.uz>;

3 Магомедов А.Н. Финансовая и институциональная структура кредитования сельского хозяйства в США// Ж. АПК: экономика и управление. – М.: 2011, № 3. – С. 83- 89.

4 Беспехотный Г.В., Ушачев И.Г. Воспроизводства в аграрной экономике: вопросы теории, государственного регулирования и эффективности производства. – Тула: ПАХН, 2009. – С. 32-34.

O'rganish natijasida, qishloq xo'jaligi korxonalarining moliyaviy holatini xalqaro standartlar talablari asosida tashki qilish hamda mamlakatimizda moliyaviy natijalar hisobining to'g'ri yuritilishi va moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotning ishonchliligi ko'p jihatdan hisob prinsplarining o'z vaqtida, to'g'ri hamda aniq qo'llanishga bog'liq. Avvalo faoliyatning uzluksizligi, hisobot davrilagi daromadlar va xarajatlarning bir-biriga muvofiqligi olingan daromadlarning sariflangan xarajatlarga mos kelishi hamda ehtiyotkorlik prinsplari moliyaviy natijalar to'g'risidagi buxgalteriya hisobi axboratlarining ishonchliligini ta'minlash maqsadga muvofiq.

TADQIQOT METOLOGIYASI

Tadqiqotda tahlil va sintez, tizimli yondashuv, abstrakt-mantiqiy fikrlash, qiyosiy tahlil usuli orqali moliyaviy natijalar hisobi va auditi takomillashtirish bo'yicha xorijiy tajribalar orqali mamlakatimizda qishloq xo'jaligi korxonalarining moliyaviy natijalar hisobining to'g'ri yuritilishi va moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotning ishonchliligi ko'p jihatdan hisob prinsplarining o'z vaqtida, to'g'ri hamda aniq qo'llanishga qaratilgan umumiy va o'ziga xos bo'lgan jihatlardan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR HAMDA TAHLILLAR

Globalashuv sharoitida har bir mamlakat qishloq xo'jaligi mahsulotlarining uzluksizligini ta'minlash uchun chora-tadbirlar tizimini ishlab chiqadi. Ushbu tizim ichki bozorni himoya qilishga qaratilgan siyosiy, ijtimoiy, huquqiy, iqtisodiy shart-sharoitlarni yaratib beradi. Bunda iqtisodiy rivojlanish bilan bog'liq bo'lgan himoya darajasi alohida ahamiyat kasb etadi. Masalan, ko'plab mamlakatlar qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi va oziq-ovqat savdosida tashqi omillarning salbiy ta'sirini oldini olishga qaratilgan davlat dasturlarini amalga oshirganlar.

Lekin, mazkur strategik chora-tadbirlar ba'zi davlatlarja o'zining ijobiy natijalari bilan birga salbiy oqibatlarini ham namoyon qilgan, jumladan ⁵:

1. O'tgan asrning 1943-yilidan "Yashil" inqilob dasturi Meksika qishloq xo'jaligida ekinlar hosildorligini oshirishga qaratilgan edi. Meksika tajribasi va yangi navli urug'lar Kolumbiya, Hindiston, Pokiston, Shri-Lanka va Filippinda keng tatbiq etildi. 1990-yilga kelib Afrikada jami ekin maydonlarining 50 foizi, lotin Amerikasi va Osiyoda 70 foizini qamrab oldi. Natijada, bug'doy ishlab chiqarish hajmi o'sdi. Jahonda 1960–2000-yillar davomida bug'doy hosildorligi 208 foizga oshdi. Lekin, atrof-muhit va tuproqning yomonlashishiga, kimyoviy o'g'it va pestitsidlardan haddan ortiq foydalanishga, qishloq xo'jaligida ishlab chiqarishning xilma-xilligining kamayishiga olib keldi. Bir xil turdagi mahsulot ishlab chiqarish hajmining oshishi narxni pasayishiga va fermerlarning inqiroziga olib keldi. Umuman, "Yashil" inqilob dasturi ocharchilik va kambag'allik muammosiga majmual yondashuv zaruratini namoyon etdi. Biroq faqat qishloq xo'jaligi tarmog'ida hosildorlikni oshirish bilan oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlab bo'lmazligi tan olindi. Bu esa ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish va tashqi savdoning ahamiyatiga e'tibor qaratishga olib keldi;
2. Tashqi savdoni erkinlashtirish siyosati jahon bozorida mahsulot narxini eng past chiqimlar bilan belgilash imkonini berdi. Ishlab chiqarish hajmini oshirish va resurslarni oqilona taqsimlashga olib keldi. Bu esa, jahon bozorida narxlarning keskin tebranishiga sabab bo'ldi va ko'plab mamlakatlarda noqulay bozor kon'yunkturasidan himoyalashga qaratilgan chora-tadbirlar ishlab chiqildi (ishlab chiqaruvchilarni himoyalash uchun kompensatsiya to'lovlari joriy etildi, xaddan tashqari ko'p yetishtirishni oldini olishga qaratilgan yordam pullari berildi);
3. Tashqi savdoni cheklash siyosati. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini rag'batlantirish va oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash uchun ko'plab mamlakatlar importga nisbatan cheklovlar joriy etdi. Tashqi savdo cheklovlari oziq-ovqat mahsulotlarining 90 foizini milliy bozorlarda iste'mol qilishga olib keldi. Shuningdek, oziq-ovqat eksportiga kiritilgan cheklovlarda milliy bozorni barqarorlashtirish va aholiga iqtisodiy imkoniyat yaratish maqsadi nazarda tutildi. Eksport va import cheklovlari ijobiy natijalari bilan birga barcha mamlakatlarda qonunbuzarlik, korrupsiya va noqonuniy savdo uchun qulay sharoit yaratdi. Chunki, ichki va tashqi bozordagi narxlar o'rtasida yuqori farq vujudga keldi. Bunda ichki xarid narxlarini inflyatsiyadan ortda qoldi va ushbu narxlar ishlab chiqaruvchilar uchun manfaatsiz bo'lib qoldi. Mazkur shart-sharoitlar ishlab chiqarish xarajatlari o'rnini qoplovchi davlat subsidiyalarining hajmini ortishiga olib keldi;
4. Iste'molni qo'llab-quvvatlash siyosati maqsadli oziq-ovqat bilan ko'mak dasturlari jami aholi yoki uning maxsus guruhlariga uchun qaratilgan edi. 1960 yillarda sobiq ittifoq mamlakatlarida chorvachilik mahsulot-

5 Минаков И.А. Кооперация и агропромышленная интеграция в АПК. – М.: Экономика, 2007. – С. 26-27.

larining iste'molini oshirish uchun qayta ishlovchi tarmoqlarga subsidiyalar ajratildi. Markaziy va Sharqiy Yevropa mamlakatlari ham sobiq ittifoqdan o'rnak olib, chorvachilik mahsulotlari ishlab chiqarishiga subsidiya kiritib boshlashdi. Natijada chorvachilik mahsulotlarining iste'mol ko'rsatkichi oshdi. AQSHda esa oziq-ovqat kuponlari dasturi amalga oshirildi. Bundan tashqari, universal oziq-ovqat bilan ko'mak dasturlari ham amal qilib, jami aholining minimal iste'mol darajasini kafolatlash uchun mamlakat miqyosida subsidiya berildi. Lekin, ko'plab mamlakatlarda iste'molchilar uchun subsidiyalar ajratishdan voz kechildi, chunki iqtisodiy chiqimlarga qiyoslaganda ularning samaradorlik darajasi past edi va importning hajmini oshishiga olib keldi.

Umuman olganda, jahon qishloq xo'jaligi mahsulotlarining zaxiralari shakllanishining hozirgi va kutilayotgan tendensiyalari va uning murakkabligini e'tiborga olgan holda mamlakatning oziq-ovqat xavfsizligi bugungi kunda ham, kelajakda ham ichki ishlab chiqarish hisobiga ta'minlanadi. Ichki ishlab chiqarish hisobiga o'zini o'zi ta'minlash davlatning o'z qobig'iga o'ralib olishini bildirmaydi, aksincha, eksport uchun ishlab chiqarish hajmlarini oshirib borish va import tarkibini takomillashtirish to'g'risida so'z bormoqda. Bu xalqaro mehnat taqsimoti afzalliklaridan va jahon bozorining qulay kon'yunkturasidan foydalanish bilan bir qatorda mamlakatning qishloq xo'jaligi mahsulotlarining doimiy rag'batlantirish hamda yetishturuvchi korxonalarga mustaqilligiga ko'mak beradi.

Moliyaviy natijalarni qishloq xo'jaligi korxonalarda xalqaro standartlar tablari darajasida shakllantirishda organik balansning samarasi va undan foydalanish mexanizmi taklif etilgan. Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotning ishonchligini ta'minlash maqsadida buxgalteriya hisobi axborotlarining sifatini orirish yo'nalishlari bo'yicha takliflar berilgan.

Tadqiqotda qo'llanilgan uslubiy yondashuv va usullarning umumtan olinganligi va maqsadga muvofiqligi, normativ-huquqiy hujjatlar, foydalanilgan adabiyotlar va internet ma'lumotlari rasmiyligi, xo'jalik yurutuvchi subyektlarga oid ma'lumotlarning hisobot manbalaridan olinganligi, xulosa, taklif va tavsiyalarining normativ-huquqiy hujjatlar hamda xo'jalik yurutuvchi subyektlar tomonidan moliyaviy natijalar hisobi va auditni takomillashtirishda foydalanishga joriy etilganligi bilan tasdiqlanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, qishloq xo'jaligida asosiy vositalar hisobi va auditni takomillashtirish bo'yicha olib borilgan tadqiqotda quydagi xulosa va takliflar shakllantirildi:

birinchidan, buxgalteriya hisobida moliyaviy natijalar, foyda, zarar, daromad, xarajat, chiqim, sarf singari iqtisodiy kategoriyalar keng qo'llanildi. Tadqiqot davomida qishloq xo'jaligi korxonalarda asosiy vositalar buxgalteriya hisobi tizimida moliyaviy natijalarning tutgan o'rniga baho berildi. Shuningdek, chiqim, sarf va xarajat kategoriyalarining o'zaro bog'liqligi va farqli jihatlar bo'yicha aniq belgilangan tartib ishlab chiqish maqsadga muvofiq;

ikkinchidan, Moliyaviy natijalar hisobining to'g'ri yuritilishi va moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotning ishonchligi ko'p jihatdan hisobot prinsiplarining o'z vaqtida, to'g'ri hamda aniq qo'llanilishga bog'liq. Avvalo, faoliyatning uzluksizligi, hisobot davridagi daromadlar va xarajatlarning bir-biriga muvofiqchiligi, olingan daromadlarning sarflangan xarajatlarga mos kelishi hamda ehtiyotkorlik prinsiplari moliyaviy natijalar to'g'risidagi buxgalteriya hisobi axborotlarining ishonchligini ta'minlash xizmat qiladi;

uchinchidan, bozor iqtisodiyoti sharoitida qishloq xo'jaligi korxonalarining foydani oshirishning yangi imkoniyatlarini topish dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Bu esa, moliyaviy natijalarni shakllantirishning konseptual jihatlarini takomillashtirishni talab etadi;

to'rtinchidan, qishloq xo'jaligi mahsulotlari importini tartibga solish masalasi nisbatan murakkab ko'rinish oladi. Bu esa bir tomondan, mahsulotlarning taqchilligini bartaraf etish bilan bog'liq bo'lsa, ikkinchi tomondan, mahalliy ishlab chiqaruvchilar manfaatini himoyalash masalasi oqilona tarzda hal etilishi bilan bog'liq.

Yuqorida keltirilgan qishloq xo'jaligi korxonalarda audit sifatining nazorati tekshuruvining har bir bosqichida o'tkazilishi hamda moliyaviy natijalar auditi ishi sifatini baholashda moliyaviy natijalar shakllanishining barcha bosqichlarini o'rganish maqsadga muvofiqligi o'rganildi. Tadqiqotda keltirilgan ilmiy natijalarni amaliyotga tatbiq etish qishloq xo'jaligi korxonalarda moliyaviy natijalar hisobi va auditning takomillashtirishga xizmat qiladi. Ayni paytda, mamlakat aholisining barcha qatlamlarini qishloq xo'jaligi mahsulotlar bilan uzluksiz ta'minlash birinchi galdagi vazifa sifatida qaraladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 18-yanvardagi "2024-yilda investitsiya, eksport va sanoat sohalaridagi ustuvor vazifalar muhokamasi yuzasidan" o'tkazilgan 3-son yig'ilish bayoni <https://president.uz/uz/lists/view/6975>.
2. <https://ifrs.org>; <https://aicpa.org>; <https://pws.com>; <https://home.kpmg/xx>; <https://tsue.uz>.
3. Магомедов А.Н. Финансовая и институциональная структура кредитования сельского хозяйства в США// Ж. АПК: экономика и управление. – М.: 2011, № 3. – С. 83- 89.
4. Беспехотный Г.В., Ушачев И.Г. Воспроизводства в аграрной экономике: вопросы теории, государственного регулирования и эффективности производства. – Тула: РАСХН, 2009. – С. 32-34.
5. Минаков И.А. Кооперация и агропромышленная интеграция в АПК. – М.: Экономика, 2007. – С. 26-27.
6. Raxmonov D.R., G'aniyev I.M. Xalqaro oziq-ovqatlar bozori holati va O'zbekistonda g'alla bozorini rivojlantirish xususiyatlari// Oziq-ovqat mahsulotlari bozori va uning amal qilish mexanizmini takomillashtirish: ilmiyamaliy konferensiya materiallari to'plami. – Namangan: NamDU, 2015. – B. 263-269.
7. Toshnazarova L. O'zbekiston sug'urta bozorida raqobatni rivojlantirish yo'llari. //Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, №4 2021-y.
8. Хейлбронер Р., Турой Л. Экономика для всех (Пер. с англ.). – Новосибирск: Экор, 1994. – С. 80-83.
9. Rahimova G.M asosiy vositalar hisobi va auditini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish. 08.00.08-Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit ixtisosligidan PhD ilmiy darajasi dissertatsiyasi/TDIU T; 2023
10. Shakarov.A asosiy vositalar hisobi va nazoratini tashkil qilish (mulkchilikning turli xil shakllarida). Toshkent moliya ins-ti. iqtisodiyot fanlari nomzodlik dissertatsiyasiga Avtoreferat: 08.00.2000-yil.
11. Ismanov I.N. uzoq muddatli aktivlarning buxgalteriya hisobi va audit metologiyasini takomillashtirish masalalari: i.f.d. ilmiy darajasini olish uchun dis. avtorefati. Toshkent: BMA – 2009. – 33 b.
12. Новый взгляд на продовольственную безопасность и питание: Сорок четвертая сессия Комитета по всемирной продовольственной безопасности. – Рим: 2017. <http://www.fao.org/3/a-mu263r.pdf>
13. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari <https://stat.uz/uz/xalqaro-statistika/7285-formy-stat-komiteta-sng-2>

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

